

HISTORIE A VÝVOJ VĚDNÍHO OBORU PODNIKOVÁ EKONOMIKA

Miloslav Synek, Václav Hoffmann, Iveta Mackenzie, Vysoká škola ekonomická v Praze

1. Úvod

Rozvoj lidského vědění, jedné z nejcennějších, resp. nevyčíslitelných hodnot naší civilizace, je prvořadou záležitostí všech vzdělávacích institucí, zejména univerzit. V kompetenční sféře ekonomických univerzit je oblast vědění o ekonomických aktivitách člověka. Součástí tohoto vědění a zkoumání jsou i úvahy o metodologických otázkách, tj. otázkách, při jejichž řešení se setkávají různé obory vědy včetně zvláštní lidské duchovní aktivity – filosofie. Filosofie stanovuje obecné metodologické principy a vymezuje hranice oprávněného používání speciálně-vědních metod; jediné ona dokáže odpovědět na otázku, zdali je poznání získané určitou metodou pravdivým a vyčerpávajícím poznáním reality nebo poznáním pouhých dílčích výseků či abstraktních struktur jinak daleko bohatší a mnohotvárnější skutečnosti. Současná filosofie respektuje, že ekonomické vědy jsou plně svébytné, dnes již zcela rovnocenné vědám přírodním a společenským. Podniková ekonomika jako součást věd ekonomických je samostatný vědní obor, který má v dnešním systému věd své výhradní a nezastupitelné místo; řadíme ji mezi vědy teoretické i praktické.

Cílem tohoto článku je zachytit vznik, vývoj a perspektivy vědního oboru podniková ekonomika (též nauka o podniku, nauka o podnikovém hospodářství, soukromá ekonomika, podnikohospodářství). Základním problémem ekonomické vědy je řešení trvalého rozporu mezi neomezenými potřebami a omezenými zdroji. Tento rozpor má mnoho podob – od vrcholových národohospodářských úvah (tvorba státního rozpočtu, v budoucnu pravděpodobně tvorba rozpočtu Evropské federace) až k rozpočtům drobných podniků a domácností. Zmíněný rozpor není možné úspěšně řešit bez znalosti a ovládnutí procesů, probíhajících v předmětu dané vědy (v našem případě podniku), jeho chování a reakcí na jeho okolí. Poznávání zmíněných procesů má svou genezi. Od triviálních poznatků početnického charakteru dospělo k vytvoření systému relevantních poznatků o všech momentech podnikové činnosti v jejich komplexu i o tom, jak je optimálně využít k dosažení cílů podnikové činnosti.

2. Vznik vědního oboru podniková ekonomika

První, v současné době známá, písemná evidence podnikových transakcí v podobě účetnictví pochází z roku 1494, kdy se jednalo o tištěné vlašsky psané pojednání –

spis Luca Pacioliho s názvem „Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita“. Konkrétně o účetnictví pojednává traktát s nadpisem „Tractatus XI. Particularis de computis et scripturis“ (Březinová, 2003). Ekonomika, zejména národohospodářství, byla u nás do začátku dvacátého století součástí studijních oborů právního zaměření. Prvními předměty, které můžeme nazvat předchůdkyněmi oboru podniková ekonomika, byly obchodní nauka vyučovaná německy na počátku devatenáctého století na Právnické fakultě Univerzity Karlovy a později v první polovině dvacátého století soukromá ekonomika vyučovaná na Vysoké škole obchodní v Praze. Nauka o národním hospodářství (národohospodářství) na rozdíl od nauky o podniku (podnikohospodářství) byla již v devatenáctém století považována za vědeckou disciplínu.

Nauka o podniku, tehdy nazývaná nauka o soukromém hospodářství, byla dlouhou dobu u nás i v německých zemích podceňována a považována za početní nauku. Uznání jako samostatná věda si obor získal až těsně před 1. světovou válkou, kdy vznikaly první vysoké školy obchodní v Německu a ve Švýcarsku. V roce 1903 prvním „ordinariem“, tj. řádným profesorem podnikového hospodářství na univerzitě v Curychu, byl zvolen Johann Friedrich Schär (1846–1914). Byla to zakladatelská osobnost par excellence, člověk nesmírně erudovaný, jehož myšlenky neztrácejí dodnes svou aktuálnost. „Své“ vědě dal do vínku dva postuláty – obecný a zvláštní. V obecném uvádí, že prvním a nejvyšším úkolem univerzity je péče o vědu a vytváření idejí, ve formování samostatně myslících, bádajících, usuzujících a jednajících lidí. Zvláštní postulat má metodickou povahu: hospodářským vědám je vlastní specifický způsob myšlení, kladoucí důraz na empirii a induktivní myšlenkové postupy (Schär, 1925). Výrazně to definuje Günther Wöhe (1959): „Tento induktivní výzkum, který se zaměřil také na vysvětlení typických jevů a souvislostí (zákonitostí), vedl od pouhého popisu k prakticky použitelné vědě.“ Důraz na praktickou použitelnost výsledků vědy velmi ostře formuluje Eugen Schmalenbach (1873–1955): „*Nevzdávejme se práce, která by měla praktickou hodnotu. Výsledky, které nejsou v obchodní práci použitelné, nejsou pro nás žádnými výsledky*“ (Schmalenbach, 1911). Za jiné, přední vědecké osobnosti, byli považováni: Heinrich Nicklisch (1880–1946), profesor v Berlíně, Wilhelm Rieger (1878–1971), profesor v Norimberku a Tübingenu a Fritz Schmidt (1882–1950), profesor ve Frankfurtu.

Diskuse o pojetí podnikového hospodářství, zda je teoretickou nebo praktickou vědou, probíhaly i mezi českými ekonomy. Např. K. Engliš (1880–1961) charakterizoval teoretickou vědu takto: „*Teorie nikdy ničeho nechce, neshledává své zjevy ani dobrými, ani špatnými a její úsudek zní: něco jest, něco jest chtěno (subjektem, nikoli teorií), něco býti má.*“ (1932, str. 54). Podle Engliše by se věda měla spokojit s pouhým konstatováním faktů odpozorovaných z praxe. Tato představa, stejně jako tvrzení, že podniková ekonomika je součástí národohospodářské vědy, byly většinou podnikových teoretiků opuštěny nejen u nás, ale i v sousedních zemích. Karel Žlábek (1932) napsal: „*Podniková ekonomika je věda o pořádku, ve kterém soubory lidských jednání a věcných prostředků jsou spojeny v trvalou činnost za tím účelem,*

aby se získaly a odbyly statky nebo pracovní výkony, určené k ukojení cizích potřeb.“ Současně nelze pominout, že výstavbu podnikového hospodářství považovali její představitelé za složitý filozofický a metodický problém. Není náhodou, že zakladatelé podnikohospodářských „škol“ si až zarputile kladou stejné otázky, k nimž patří zejména hledání předmětu podnikového hospodářství, způsob jeho strukturalizace a rozhodující principy, na nichž je jeho architektura vybudována.

Při věrnosti základním výchozím postulátům prošlo podnikové hospodářství řadou proměn. První z nich vedly k relativnímu dotvoření jeho obsahové náplně, druhé souvisí s reakcí na změněnou situaci v podnikohospodářské sféře a na nové vědní poznatky.

3. Dotváření obsahu – období syntézy

V této souvislosti patří na prvé místo účetnictví – už z toho důvodu, že obě disciplíny (účetnictví a podnikové hospodářství) se jako k svému „patronovi“ hlásí k Lucu Pacciolimu. Původně šlo o jedinou, nedílnou disciplínu, což v některých zemích platí až dodnes. Pověštině se však účetnictví (zejména finanční) zcela osamostatnilo. Některé prvky tzv. podnikového početnictví (kalkulace, rozpočetnictví) však zůstávají i nadále v obou systémech, tj. v účetnictví i v podnikovém hospodářství. Podnikové hospodářství vyvinulo pro potřeby řízení tzv. manažerské účetnictví, což je účetnictví upravené pro bezprostřední potřeby řízení a v jeho rámci pro rozhodování. Při hlubší analýze je možno vysledovat, jakou stopu zanechalo účetnictví v podnikovém hospodářství: exaktní myšlení, formalizaci některých postupů a celostní chápání předmětu podnikového hospodářství – podniku.

Velkým myšlenkovým proudem a zároveň výzvou, s níž se muselo podnikové hospodářství vypořádat, byl management. Ten vznikl v jiných společenských podmínkách, akceptoval jiné principy, i jeho filozofická východiska byla jiná. Zatímco podnikové hospodářství kladlo důraz na objektivní vztahy v ekonomice, zabývá se management jejím lidským rozměrem. Můžeme-li s jistou nadsázkou charakterizovat podnikovou ekonomiku jako hledání podstaty, jde v případě managementu od Taylorových dob o hledání dokonalosti. Teorie řízení se nejprve soustředila na fáze a funkce řízení a postupně vstřebávala řadu dalších oblastí, jako např. vědu o chování, rozhodování a trénink řídicích pracovníků. Vznikla tak situace, kdy se do managementu zahrnuje mnohé – máme např. finanční management, management jakosti, inovační management, personální management atd. Proti tomu nelze nic namítat – podobné tendence zmocnit se co nejširšího okruhu problémů nacházíme i jinde.

Podobnou rozvojovou cestou prošel i marketing. Ve svých počátcích představoval především souhrn aktivit, které by měl podnik vykonávat ve vztahu k trhu (*transfer meetings*), členěných do dvou velkých skupin – *obtaining demand*, *servicing demand*. Od 50. let je marketing chápán jako určitý způsob myšlení (*business philosophy, marketing concept*). Profesor Kotler, guru marketingu, definuje marketing jakožto „koncept managementu, jejímž základem je snaha o dosažení podniko-

vých cílů s ohledem na hospodářskopolitické a sociální okolí, lepším uspokojováním potřeb cílových skupin zákazníků než je schopna konkurence“ (Kotler, 1992). Jde tedy o koncepci podnikového řízení, při němž jsou v zájmu dosažení podnikových cílů všechny podnikové aktivity konsekvantně zaměřeny na současné i budoucí požadavky trhu.

Nelze přehlédnout, že se tyto „autonomní“ rozvojové tendence jednotlivých disciplín (tedy v daném případě podnikového hospodářství, managementu a marketingu) začínají zauzlovat. Máme-li totiž na mysli jednotlivé disciplíny, jejich „košatění“ resp. „bujení“ je zcela logické a pochopitelné. Jinak tomu ovšem je, má-li se z těchto disciplín vytvořit ucelený vědní systém. To je pak možno řešit dvojím způsobem – buď kompromisem, který se vypořádává s koexistencí dvou nebo několika disciplín, nebo tím, že jedna z disciplín vstřebá druhou, případně ostatní. Podnikové hospodářství šlo druhou ze zmíněných cest, kterou pojalo jako velkorysou syntézu dosavadních poznatků z oblasti podnikového hospodářství. Jejím nejvýraznějším představitelem i zakladatelskou osobností byl prof. Erich Gutenberg (1897–1984), jehož „Grundlagen der Betriebswirtschaftslehre“ (1967), představují novou etapu v pojetí podnikového hospodářství. Kromě vytvoření celkové koncepce této disciplíny spočívá Gutenbergův přínos v používání matematických metod. Dnes to zní až neuvěřitelně, ale Gutenberg svými exaktními přístupy vyvolal „Methodenstreit“ (spor o metodu) – bylo mu předhazováno, že tyto metody patří spíše do národního, než do podnikového hospodářství.

Významným pokračovatelem cesty, nastoupené E. Gutenbergem, je prof. Günter Wöhe, jehož „Úvod do podnikového hospodářství“ je uznávanou vysokoškolskou učebnicí a současně inspirací pro další díla podobného zaměření (viz například Synek, Kislingerová a kol., 2010).

4. Nové oblasti podnikového hospodářství

Kromě právě zmíněných tendencí, které mají spíš globální charakter, existuje řada dílčích oblastí, které obohacují teorii i praxi podnikového hospodářství. Jde zpravidla o problematiku tvůrčím způsobem přejímanou a adaptovanou pro potřeby podnikového hospodářství od jiných věd. Je to zřejmě obecně platná tendence – ukazuje se, že propojování dříve izolovaných věd má pro rozvoj poznání mimořádný význam. Významnou roli pro konstituování nových oblastí mají pochopitelně i potřeby praxe. Především jde o uplatňování exaktních postupů za použití matematických a statistických metod, což je dlouhodobá tendence, která nalezla nové možnosti uplatnění s příchodem výkonných počítačů. Jde především o algoritimizaci rozhodování, které umožňuje mechanizovat rozhodovací procesy (instrumentalizace některých řídicích a v jejich rámci rozhodovacích procesů). Od toho je už blízko k vytváření jednoduchých a později i složitých modelů. Ty hrají významnou gnozeologickou roli při využití různých simulací (viz například Souček, 1973). Potřeba střednědobého a dlouhodobého řízení vyvolala v život strategii ve všech jejích podobách, jako jsou strategická analýza, formulace strategických cílů, způsobů jejich dosahování atd.

Orientace na základní funkci výrobků především z hlediska jejich uživatelů podnítila vznik a rozvoj hodnotové analýzy (Vlček, 1973).

Změny v postavení člověka ve všech oblastech podnikání, snaha o rozvoj jeho tvůrčích schopností a sil vedla k humanizaci práce. Člověk přestává být „živým strojem“ (Robert Owen, 1771–1858) a stává se rozhodujícím faktorem, jehož aktivní účast v řídicích i výkonných funkcích je oprávněně považována za hlavní faktor úspěchů (a ovšem i neúspěchů) v podnikání. V souvislosti s tím se považuje za samozřejmé, že podnik plní významné sociální funkce. Jako z jiného světa dnes připadá stanovisko Ericha Schäfera v tom smyslu, že podnikové hospodářství se má zabývat podnikem pouze jakožto hospodářskou strukturou. Pokud se (prý) zabýváme sociálními otázkami podniku, ztrácíme půdu pod nohama a přísně vzato se nemůžeme považovat za odborníky. Dnes je zcela logicky podnik považován za složitý sociální, ekonomický a technický systém, což se významně odráží například v soustavě jeho cílů. Jistě stojí za zmínku, že praktickým realizátorem myšlenek akcentujících postavení „spolupracovníka“ byl Tomáš Baťa.

V současné době prochází hospodářství turbulentním vývojem, který se shrnuje pod název „nová ekonomika“. Ta je charakterizována změnou prostředí, ve kterém podnik operuje. Jde především o globalizaci, rostoucí význam znalostí a zkušeností („znalostní ekonomika“), zrychlující se toky inovací a převratný vývoj informačních a komunikačních technologií. Pro podniky to znamená rostoucí konkurenci, vznik nových rizik a životní potřebu přizpůsobovat se měnícím se podmínkám. Někdy se to, byť s jistou nadsázkou, definuje tak, že „základní jistotou podniku je nejistota“. Má-li podnik v této situaci obstát, musí zaujmout novou strategii, strukturu, technologii a firemní kulturu. Bylo by ovšem nepřipustným zjednodušením vidět jen stinné stránky vývoje posledních let – vývoj, který v nich probíhal, dává těm nejlepším podnikům nové příležitosti. Přidá-li se ovšem k problematickým stránkám „nové ekonomiky“ celková stagnace nebo dokonce krize, vede to k potřebě dalšího zvyšování flexibility, novému přístupu k financování a způsobu, jak čelit rizikům. Vznikají „nové odnože“ podnikového hospodářství, z nichž se stávají uznávané dílčí disciplíny – krizový management, monitorování konkurence a restrukturalizace firem (viz např. Kislingerová, 2010).

5. Širší souvislosti

Přes všechny integrační a desintegrační procesy, které probíhaly a probíhají v teorii podnikového hospodářství, vine se jím jako červená nit problém efektivnosti a snaha o její řízení. Ať už jsou definice efektivnosti, jejího měření a používaných kritérií jakékoli (je jich mnoho), jde vždy o to, aby podnik (podnikatel) dokázal přiměřeně zhodnocovat kapitál, který do něj jeho vlastník vložil. Není náhodou, že jeden z nejvýznamnějších zakladatelů moderního podnikového hospodářství, Eugen Schmalenbach, věnoval obrovskou pozornost nákladům a jejich modelování. Tím postihl podstatnou stránku efektivnosti. Pro vývoj „našeho“ podnikového hospodářství není bez významu,

že nákladová problematika na katedře podnikové ekonomiky se stala předmětem široce založeného výzkumu.

Další oblastí, se kterou se podnikové hospodářství musí vypořádat, je etika. Etika a její principy jsou složitým filosofickým pojmem s přesahem do náboženství (viz Centesimus annus, encyklika Jana Pavla II. z 1. května 1991, Zvon, Praha 1991). Etické principy obsahuje i Všeobecná deklarace lidských práv (rezoluce Valného shromáždění OSN číslo 2200 z 16. 12. 1966). Obecně uznávané etické principy (podle zmíněné rezoluce OSN např. právo na práci a ochrana proti nezaměstnanosti) jsou jistě hodny obecného respektu, jejich praktická realizace je velmi obtížná a za určitých okolností (v době hospodářské krize) dokonce neřešitelná. Navíc interpretace etických kritérií mohou být (a také bývají) subjektivní záležitostí. Tak například řešení „spravedlivého rozdělení bohatství“ si představuje jinak ortodoxní marxista a jinak občan na pravé straně politického spektra. Naštěstí si v oblasti podnikového hospodářství „vystačíme“ s pravidly etiky, které se konstituovaly po staletí a platí dodnes: nepodvádět, nelhat, dodržovat dané slovo, nezklamat důvěru, respektovat lidskou důstojnost zaměstnanců, uhrazovat včas závazky, atd. Koneckonců každý normálně uvažující člověk umí velice dobře rozlišit mezi tím, co je ještě přípustné a co je za hranicí „dobrého vkusu“, natož zákona.

Podobné postavení jako etika má ekologie: i ona by měla pronikat veškerým uvažováním a chováním podniku, v jeho technologii, materiálovém hospodářství, likvidací odpadu atd. Vliv všech výše uvedených disciplín může podstatnou měrou zasáhnout do způsobu výkladu podnikového hospodářství; to může být traktováno pod zorným úhlem rozhodování, marketingu, managementu, matematiky apod. To ovšem nic zásadního nemění na jejím obsahu a poslání – sloužit hospodářské praxi a podnikání.

6. Podniková ekonomika (podnikové hospodářství) jako věda

Vědu lze definovat jako soustavu poznatků, jež jsou pozorujícím lidským intelektem objektivně hodnoceny a tříděny. Vědecké poznání jevů vnějšího světa lze zvládnout vědeckými metodami; dvě základní jsou metoda deduktivní a metoda induktivní (empirická). Ostatní metody lze označit jako metody pomocné: jsou to metoda analytická, syntetická, popisná, klasifikační, genetická, matematicko-statistická, aj. Jde-li o vědy hospodářské, jejichž předmětem je jednání motivované lidskými potřebami, pozorujeme jisté etapy, jež musí absolvovat, mají-li získat atribut vědy v pravém slova smyslu. V první poznatkové etapě dochází ke třídění sebraného materiálu, jak jej vytvořila praxe, v druhé etapě se provádí analýza poznanych hodnot a ve třetí se z verifikovaných poznatků vytváří ucelený, logický systém. Na počátku vědeckého zkoumání jsou tedy v případě podnikového hospodářství induktivní postupy, na jeho konci soubor uspořádaných, věcně souvisejících a pravdivých poznatků. To vše se děje za pomoci všech dostupných vědeckých metod. Při interpretaci poznatků se uplatňují – kromě jiných – kauzální a teleologický přístup. Kauzální přístupy se snaží o rozkrý-

vání vztahů mezi veličinami a účinky (proč se to stalo nebo nestalo), teleologie hledá účelovost podnikové činnosti (jaký účel podniková činnost má).

Podnikové hospodářství je vědou teoretickou i praktickou. „Podnikové hospodářství jakožto teoretická disciplína se snaží o vysvětlení podnikového procesu, tj. o zjištění zákonů, zákonitostí, závislostí a vztahů, podle nichž se uskutečňuje proces kombinace výrobních faktorů; jako praktická (aplikovaná) disciplína usiluje za pomoci teoretických poznatků vyvinout hospodářské postupy k dosahování praktických cílů“ (Wöhe, 2007).

Diskuse o vědeckém pojetí podnikového hospodářství trvají více jak 100 let. V průběhu minulého století vznikají různé názorové proudy a stále trvají diskuse na toto téma. Zastáncem podnikového hospodářství zaměřeného na produktivitu byl profesor Erich Gutenberg (1897–1984). Jeho přístup je založen na procesu kombinace výrobních faktorů, tzn. vztazích produktivity mezi využitím faktorů a výnosů z faktorů. Přístup zaměřený na rozhodování je reprezentován Edmundem Heinem. V tomto přístupu se dostaly do popředí dvě skutečnosti: první je zohlednění konkrétních rozhodovacích situací, které odrážely realitu, a druhou otevřenost k sociologickým diskusím. Z metodologického hlediska Heinen sledoval cíl, „aby podnikové hospodářství bylo prostřednictvím přístupu zaměřeného na rozhodování integrováno do sociální vědy“ (Wöhe, 2007). Podnikové hospodářství zaměřené na rozhodování se mj. zabývalo modely optimalizace výrobních faktorů, investičních programů, financování, skladování. Při řešení se postupně užívaly lineární a nelineární modely plánování, teorie grafů, kombinatorika, metody rozhodovacího stromu a také poznatky z teorie her. Systémově orientované podnikové hospodářství reprezentované Ulrichem Hansem usiluje o vytvoření tvůrčích modelů „pro budoucí skutečnosti“. Podnikové hospodářství je chápáno jako kybernetická věda, která se nezajímá o bytí, ale o fungování systémů. Pojetí podnikového hospodářství zaměřeného na chování usiluje o zachycení rozhodování jednotlivců a organizací pomocí poznatků vědy o chování, tzv. sociální vědy. Přístup zaměřený na chování našel později mnoho stoupenců zejména v marketingu, organizační výstavbě podniku a personalistice. V podnikovém hospodářství zaměřeném na životní prostředí lze rozlišovat dva základní směry: eticko-normativní podnikové hospodářství, kdy by nemělo dominovat zhodnocení kapitálu, ale důraz by měl být kladen na slučitelnost ekonomických a podnikohospodářských cílů, a přístup orientovaný na životní prostředí, kdy jde o to, aby ekonomická problematika byla zakomponována do tradiční teorie podnikové ekonomiky. Jako poslední názorový proud lze jmenovat institucionálně-ekonomický přístup podnikového hospodářství, který vedl k opětovnému sblížení mikroekonomie a podnikové ekonomiky.

Vývoj podnikového hospodářství u nás je úzce spjat s měnící se politickou situací v minulém století. Jak již bylo řečeno, o nauce o podniku jako vědním oboru se začíná mluvit až těsně před první světovou válkou. Toto období a období mezi válkami reprezentují profesori soukromé ekonomiky Josef Pazourek (1862–1933), Jaroslav Šlemr (1881–1937), František Košťál (1881–1929). Připomeňme ještě další významné české profesory-ekonomy z doby první republiky a krátkého poválečného

období: národohospodáři profesor Josef Macek (narozen 1887, zemřel v emigraci 1972), Gustav Švamberk (1880–1958), národohospodář Karel Engliš (1880–1961), Karel Žlábek (1900–1984), Josef Blecha (1908–1964), František Brabec (1905–1992); ti byli na úrovni tehdejší evropské ekonomické vědy.

6.1 Podniková ekonomika v centrálně řízeném hospodářství

Po druhé světové válce došlo k rozdělení Evropy na oblast s tržním hospodářstvím a oblast s centrálně plánovaným hospodářstvím. Nauka o podnikovém hospodářství i nauka o národním hospodářství se vyvíjely v těchto oblastech rozdílně. Rozdílnost vycházela a vychází zejména z rozdílnosti prostředí, ve kterém byl podnik jako subjekt určitého systému zasazen, ale také z rozdílnosti vstupních zkušeností, znalostí a přístupu k informacím konkrétního představitele názorového proudu. V obou hospodářských systémech je základním předpokladem využití výrobních faktorů, zachování principu hospodárnosti a zachování finanční rovnováhy (platební schopnosti).

V centrálně plánovaném hospodářství centrální plánovací úřad podniku určí co, v jakém množství a za jakých výrobních podmínek, pro jaké odběratele a za jaké ceny bude vyrábět a prodávat. Stroje, budovy, pozemky jsou ve vlastnictví státu. Centrálně naplánovaný zisk je odváděn do státního rozpočtu. Dodržování ekonomického principu není nijak odměňováno. V tržním hospodářství je vlastnictví výrobních faktorů v soukromých rukou. Podniky samy určují co, v jakém množství, jakou výrobní technikou, za jaké ceny budou vyrábět a prodávat, a to na základě vlastních analýz. Zisk je odměnou za dodržování ekonomického principu, tj. vyčerpání všech potenciálních možností snížení nákladů a současně poskytnutí produktů odpovídajících požadavkům zákazníka a možnostem trhu. Podniková ekonomika jako vědní obor se v centrálně řízené ekonomice zužuje pouze na vnitřní prostředí podniku, okolí podniku není pro jeho fungování vzhledem k centrálnímu plánování podstatné. Nauka o podniku v kontextu tržního hospodářství zkoumá podnik jak z vnitřního pohledu, tak v souvislosti s jeho okolím a měnících se podmínek.

Ve východní Evropě byly po druhé světové válce nastoleny principy centrálně řízené ekonomiky. Podnik jako subjekt tržního hospodářství je v Čechách předmětem výzkumu a výuky teprve od osmdesátých, resp. devadesátých let minulého století. V roce 1953, v době vzniku Vysoké školy ekonomické, byl jedním z hlavních studijních oborů obor ekonomika průmyslu, jehož garantem byla katedra ekonomiky průmyslu. Tento obor lze pokládat za prvního předchůdce dnešního studijního oboru podniková ekonomika a management. Problematika hospodářství byla v padesátých letech pojímána především z národohospodářského (makroekonomického) hlediska. Průmysl byl chápán jako jednotný systém, rozdělený na jednotlivé subsystémy, za které byla považována průmyslová odvětví. Jako specializace se proto začaly vyučovat odvětvové ekonomiky, a to ekonomika strojírenství, stavebnictví, spotřebního průmyslu, dolů a energetiky. To odpovídalo plánovací praxi v celém národním hospodářství. První léta existence katedry byla charakterizována přebíráním sovětských zkušeností:

byly překládány sovětské učebnice, přijeli sovětsí poradci. Pomyslné pilíře oborového zaměření vycházely z tehdejší potřeby ekonomicky vzdělaných absolventů pro práci v socialistickém podniku a státní správě, z myšlenky postavené na zkušenostech s řízením ekonomiky a vzdělávání ekonomů v tehdejší Sovětském svazu. I když v padesátých letech převládla v plánování, řízení i téměř ve všech činnostech tuhá centralizace, byl obor obohacován o další poznatky: byly zkoumány základní faktory ovlivňující rozvoj průmyslu, a to inovace, investice, pracovní síly, technologie aj., a některé z nich byly využity v národohospodářském plánování v Československu. Značná pozornost byla věnována strukturálním změnám, výrobním možnostem (kapacitám) průmyslu, vědeckotechnickému rozvoji, inovacím, vnitropodnikovému řízení a surovinovým zdrojům.

V polovině šedesátých let dochází částečně k odklonu přístupu výuky z národohospodářského hlediska a začíná se více prosazovat orientace na podnik jako základní článek ekonomiky. Dochází ke změnám v obsahu studijního oboru, hlavním předmětem výuky se stává průmyslový podnik. Vzniká řada nových učebních textů k ekonomice průmyslu, ať už pouze na půdě Vysoké školy ekonomické nebo ve spolupráci s Fakultou ekonomicko-inženýrskou Českého vysokého učení technického v Praze. Mimo základní vysokoškolskou výuku probíhalo i další vzdělávání. Byly organizovány postgraduální kurzy – organizace a řízení výroby, ekonomika dopravy a spojů, marketing v průmyslu, řízení materiálně technického zásobování, inovační a investiční procesy v průmyslu, a jiné. Požadavky praxe si postupně vynutily orientaci na základní článek ekonomiky – podnik. V rámci katedry průmyslu vznikly dvě sekce – ekonomika průmyslu a ekonomika průmyslového podniku. Pracovalo se na prvních výzkumných úkolech, začalo se rozvíjet studium při zaměstnání. V šedesátých letech se do činnosti promítají i manažerské disciplíny, je vytvořen Výzkumný ústav ekonomiky průmyslu a stavebnictví a současně zpracována řada vysokoškolských učebnic.

Výrazně do života celé Vysoké školy ekonomické zasáhlo období po srpnu 1968. Protože se řada učitelů angažovala v reformním procesu v letech 1965–1968, bylo období tzv. normalizace pro jednotlivé fakulty velmi tvrdé; řada učitelů musela ze školy odejít, jiní nesměli vykonávat žádné vedoucí funkce, někteří učitelé odešli do „výroby“, někteří emigrovali. Do vedoucích funkcí se dostávali jen lidé, kteří měli důvěru Komunistické strany Československa.

Osmdesátá léta přinesla zmírnění normalizačních tlaků, došlo k posílení spolupráce s praxí, ale zejména ke změnám zaměření výzkumu. Začal se rozvíjet celofakultní výzkum v oblasti strategie, byly prováděny různé expertízy pro podniky, zaměření výzkumných úkolů začalo být svobodnější, stále více se cílilo na podnik jako základní článek ekonomiky. Odvětvové členění oborů zůstalo, v té době se dělí na čtyři, a to ekonomika průmyslu, ekonomika zemědělství, ekonomika dopravy a spojů a ekonomika práce. V roce 1986 je katedra ekonomiky rozdělena na tři katedry, a to ekonomika průmyslu, ekonomika podniku a ekonomika práce. Potvrdilo se, jak jsme uvedli v kapitole 2 i 6, že podniková ekonomika je disciplínou nejen teoretickou, ale i praktickou.

V průběhu šedesátých, sedmdesátých a osmdesátých let vychází řada titulů vztahujících se k podniku: *Ekonomika socialistického průmyslu* (Šafář a kol., 1976), *Ekonomika socialistického průmyslového podniku* (Hoffmann a kol., 1978), *Rozbor a hodnocení socialistického průmyslového podniku* (Václav Hoffmann, 1974), *Měření efektivity socialistických průmyslových podniků* (Polaschewski, Hoffmann, Šafář, 1983), *Kapacitní propočty v průmyslu* (Mrázek, Synek, 1981).

6.2 Podniková ekonomika po roce 1989

Rok 1989 přinesl zásadní politické změny a samozřejmě s tím související změny celospolečenské. Tato skutečnost významně přispěla i ke změnám na Vysoké škole ekonomické. V roce 1990 zde proběhly první svobodné volby rektora a děkanů, následně došlo ke změnám v názvu fakult a uspořádání kateder. Na začátku devadesátých let měla Fakulta podnikohospodářská (do roku 1990 Fakulta výrobně ekonomická) celkem devět kateder – katedra ekonomiky podniku, katedra managementu, katedra marketingu, katedra drobného podnikání, katedra technologie a zbožíznalství, katedra řízení výroby, katedra logistiky, katedra ekonomiky práce, později přejmenována na katedru personalistiky a katedra psychologie a sociologie řízení, která byla začleněna jako poslední.

První roky devadesátých let probíhaly na Fakultě podnikohospodářské ve znamení hledání nového modelu vzdělávání i nové organizace školy i výuky; došlo k zásadním změnám v organizaci a zaměření oboru podniková ekonomika a také v přístupu chápání podnikové ekonomiky jako vědy. Vzniká zde zcela nový koncept jejího pojetí, který vychází z kombinace dvou základních konceptů pojetí podniku v tržním prostředí, a to z evropského kontinentálního a angloamerického. Evropský kontinentální přístup, zvláště pak v německy mluvících zemích, byl a je spojován zejména s důrazem na kombinaci výrobních faktorů a jejich efektivní využití v podniku, angloamerické prostředí akcentuje více otázku řízení, managementu, založeném na určité zkušenosti a předávání poznatků nejlepší praxe. Jinými slovy, došlo k názorovému propojení stoupců nauky, která je jednoznačně postavena na zaměření na zisk, efektivitu a rentabilitu se stoupci, kteří podnik chápou jako sociální subjekt, který má být zkoumán zejména z pohledu věd o chování, sociologických a psychologických aspektů. Po necelých čtyřiceti letech fungování odvětvového dělení (zaměření) oboru dochází k zásadní změně, a to orientaci na dělení funkční – dle činností v podniku. To se odrazilo i v organizaci výuky a studia. Dochází k nové organizaci studia; jeden inženýrský stupeň je nahrazen stupněm bakalářským a magisterským, na jednotlivých stupních vznikají specializace (hlavní a vedlejší), podle vzoru amerických vysokých škol je zaveden tzv. kreditní systém studia. Na Fakultě podnikohospodářské je zaveden jeden studijní obor bakalářského studia Podniková ekonomika a management, stejný název má hlavní specializace navazujícího magisterského studia a později zavedené studium doktorské. Tento obor byl dlouhou dobu jediným studijním oborem Fakulty podnikohospodářské, v roce 2007 vznikají dva zcela nové; obor Arts Management a obor International Management.

Podniková ekonomika a management

Pokračovatelem tradice oboru po roce 1989 se stala nejstarší katedra původní Fakulty výrobně ekonomické, katedra podnikové ekonomiky. Odvětvově zaměřený obor ekonomika průmyslu nahradil nový funkčně zaměřený obor podniková ekonomika a management, kdy jde o komplexní pojetí, které respektuje chápání všech ekonomických a manažerských funkcí ve firmě jako integrované a systémově propojené činnosti a současně respektuje proces internacionalizace a integrace, který probíhá ve světovém hospodářství. Výzkumná a pedagogická činnost se intenzivně zaměřuje na soudobé problémy, a to fungování podniku v turbulentním prostředí globalizované ekonomiky. Toto téma prostupuje magisterskými a disertačními pracemi, a to z různých pohledů – mikroekonomického, marketingového, sociologického, psychologického, manažerského, logistického, ekonomického. Každoročně je obhájeno několik desítek prací magisterských a několik disertačních, a to zejména v jazyce českém, v poslední době i anglickém, německém, slovenském nebo francouzském. Výstupy prací jsou využívány podnikatelskou veřejností, veřejnou správou, státní správou i dalšími institucemi.

Arts Management a International Management

I když tradičním objektem zájmu podnikové ekonomiky jsou výrobní podniky a podniky služeb, na základě potřeb praxe vznikl obor Arts Management, který je koncipován jako účelová kombinace teoretických a praktických kurzů. Jde o ojedinělou kombinaci ekonomických a estetických pohledů na kulturní činnost státu, obcí a nejrůznějších organizací. Obor je od počátku rozvíjen ve spolupráci jednotlivých pracovišť Fakulty podnikohospodářské a ostatních fakult Vysoké školy ekonomické v těsné vazbě na přední kulturní instituce (Národní památkový ústav, Národní divadlo, Národní muzeum či Národní filmový archiv) a na koncepční spolupráci s orgány státní správy (Ministerstvo kultury, Ministerstvo pro místní rozvoj a Ministerstvo zahraničních věcí). Ve stejném roce jako obor Arts Management vznikl na Fakultě podnikohospodářské další studijní obor International Management, vyučovaný pouze v magisterském stupni a v anglickém jazyce. Obor přináší nejen vysoký akademický standard znalostí, ale i získání profesionálních dovedností zejména v oblasti mezinárodního podnikání. Východiskem tohoto studijního oboru je mezinárodní magisterský program CEMS MIM (Master's Degree in International Management).

7. Vědecko-výzkumná činnost a publikace

Věda a výzkum byly od jejich počátku spojeny s podnikem, a to s podnikem chápáným ve dvou základních rovinách; s podnikem jako subjektem v systému centrálně řízené ekonomiky a podnikem jako subjektem v systému tržní ekonomiky. Katedra podnikové ekonomiky, resp. vědecko-výzkumná činnost katedry, hrála ve své dnes již šedesátileté historii klíčovou úlohu ve vývoji, resp. chápání podnikové ekonomiky v České republice. Přínos katedry pro konstituování a rozvoj oboru podnikové ekono-

miky nelze vymezovat bez přihlédnutí k celkovému politickému a hospodářskému vývoji České republiky.

Na samém počátku je to „soukromá ekonomika“ přednášená na Vysoké škole obchodní v Praze. Na této škole však nevznikla zásadní, obecně uznávaná učebnice podnikového hospodářství, tedy soukromé ekonomiky. Zřejmě k tomu teprve dozrávala doba, nicméně první kroky byly učiněny; profesor Žlábek teoreticky zdůvodňoval výstavbu této disciplíny. Profesor Blecha publikoval knižně i formou skript řadu monografií. Tím všim bylo nakročeno k výstavbě oboru podnikového hospodářství.

Tento vývoj byl násilně přerušena nacistickou okupací a likvidací českého vysokého školství. Ani doba po roce 1945 nebyla zralá pro nerušený vývoj oboru. Učebnice, která má mít trvalejší platnost, předpokládá relativně stabilizované prostředí, kterého se především díky měnící se politické situaci zoufale nedostávalo. Nicméně i za těchto okolností vznikaly v průběhu let texty, které se postupně oprostovaly od dogmatických stereotypů a představovaly syntézu empirických poznatků, výzkumu a literárních rešerší.

Počátky vědecké činnosti na vysoké škole ekonomické nacházíme již v roce 1953, v roce jejího založení. Na Fakultu podnikohospodářskou v té době přicházejí lidé z několika zanikajících vysokoškolských institucí, jako např. z Vysoké školy obchodní, Vysoké školy věd politických a hospodářských, Vysoké školy politické a sociální a přinášejí si s sebou své zkušenosti, znalosti. Již v této době se zde vytváří, vzhledem k odlišnému sociálnímu prostředí a dosaženému vzdělání přicházejících pedagogů, základy pro několik názorových proudů, které vzhledem k politické situaci se ve svých počátcích nijak významně nevymezují. Vědecká činnost na fakultě se ve svých počátcích zaměřovala zejména na oblast centrálně řízené ekonomiky, resp. vytváření překladů a adaptace sovětských učebnic a odborných textů, které byly vzorem pro centrální řízení ekonomiky, kde podnik nebyl samostatně se rozhodujícím a nezávislým subjektem.

Na konci padesátých let a zejména v letech šedesátých dochází k prvním názorovým střetům v pohledu na podnik. Někteří pedagogové zkoumající fakta se stále více veřejně vyjadřují k nutnosti nezávislosti, resp. hmotné zainteresovanosti podniků. V období „Pražského jara“ vydává skupina pedagogů dokument s názvem „Některé náměty k současné hospodářské situaci ČSSR“. Po událostech roku 1968 dochází k rozsáhlým personálním změnám na VŠE a utlumení reformních názorových proudů, nicméně ne na dlouho. Ve druhé polovině sedmdesátých let a zejména pak v letech osmdesátých se na VŠE stávají odborné diskuse s reformní tematikou stále otevřenější. Vznikají zajímavé výzkumné projekty týkající se modelování hospodářských procesů a strategického řízení. Výsledky analýz a prognóz se promítají i v publikační činnosti; tím dochází k obohacování i teorie vědního oboru podniková ekonomika.

Velmi pozitivní úlohu ve vývoji oboru sehrála úzká spolupráce s praxí mj. formou studentských seminárních a především diplomových prací. To umožnilo uskutečnit desítky empirických průzkumů zejména v oblasti nákladů, ukazatelových soustav a hodnocení podniku. Výsledkem tohoto úsilí byla vysokoškolská učebnice Ekonomika

a řízení socialistického podniku (Hoffmann, 1981), používaná nejen na VŠE v Praze, ale i na jiných vysokých školách. Její pojetí, úplnost a uspořádanost měla význam jak pro akademickou sféru, tak pro oblast praxe. Katedra ekonomiky podniku byla totiž až do listopadu 1989 jediným pracovištěm, které rozvíjelo obor jako svébytnou, komplexně pojímanou disciplínu.

Paralelně se úsilí katedry zaměřovalo na rozbor hospodářské činnosti podniku. Na rozdíl od tehdy běžného pojímání analýzy jako nástroje kontroly plnění plánu vypracovávala katedra analýzu jako porovnávací a hodnotící činnost propojitelnou ve všech fázích a funkcích řízení. (Hoffmann, 1980). I zde tato činnost vyústila do společné česko-slovenské učebnice.

To však není jediným (i když zásadním) přínosem katedry podnikové ekonomiky. Její výzkumná, publikační a pedagogická činnost má ještě další, velmi významnou „větev“. Jde o rozsáhlou řadu monografií, které doplňují a rozšiřují poznatky syntetizujících učebnic. Vzhledem k jejich počtu uvádíme pouze hlavní směry této činnosti a jejích výsledků. Současně je nutno poznamenat, že do tohoto přehledu jsou zahrnuty i publikace pracovníků Podnikohospodářské fakulty stojící mimo katedru podnikové ekonomiky. Jsou totiž výsledkem mezikatedrální spolupráce při řešení výzkumných úkolů i v pedagogické práci:

- V práci katedry podnikové ekonomiky se dlouhodobě projevuje snaha o kvantifikaci ekonomických procesů, nezbytná pro kvalifikované řízení a v jeho rámci pro rozhodování (Synek, 1984).
- Počínaje osmdesátými léty se katedra výrazně věnovala problematice strategického řízení a tvorbě modelů použitelných v této oblasti i při běžném řízení (Souček, Sedláčková, 1991).
- Na fakultě vzniklo to, co lze nazvat „českou školou hodnotové analýzy“, jejímž zakladatelem a vedoucí osobností byl profesor Vlček (1982).
- Totéž platí o teorii inovací. Myšlenky profesora Valenty (1969), i když zčásti podmíněné dobou svého vzniku (konec 60. let), jsou aktuální dodnes.

Charakter dynamického vývoje vědecko-výzkumné i pedagogické činnosti mají devadesátá léta minulého století. Na Fakultě podnikohospodářské se prvním svobodně zvoleným děkanem stává prof. Ing. RCDr. Václav Hoffmann, CSc., dr.h.c.; vznikají nové katedry, nové studijní obory, nové předměty. Rozvíjet se začíná, i když zpočátku velmi pomalu, i spolupráce ve výzkumu se zahraničními institucemi mimo východní blok. Je navázána spolupráce s mnoha českými i zahraničními univerzitami i dalšími subjekty participujícími na výzkumných úkolech pro široké společenství. Katedry zajišťující obor podniková ekonomika a management připravily řadu nových učebních pomůcek, kde podnik je subjektem tržního prostředí. V roce 1992 jsou vydány Základy podnikové ekonomiky pro bakalářské studium a Podniková ekonomika pro inženýrské studium (Synek, 1992), které jsou po více jak čtyřiceti letech prvními učebnicemi v Československu, které vycházejí z principů tržní ekonomiky. V roce 1997 vychází v nakladatelství Grada Publishing Manažerská ekonomika (Synek, 1997), určená pro

inženýrské studium, která v následujícím roce získala ocenění nakladatelství jako odborná ekonomická kniha s největším čtenářským ohlasem. V roce 1999 v nakladatelství C. H. Beck vychází kniha Podniková ekonomika (Synek, 1999), určená pro bakalářské studium. Manažerská ekonomika a Podniková ekonomika jsou stále používány téměř všemi ekonomickými fakultami vysokých škol v České republice. V roce 2002 vyšla kniha Management – Základy, prosperita, globalizace (Veber, 2002). Kromě těchto dvou učebnic, pokrývajících hlavní náplň oboru, vznikly na jednotlivých katedrách další učební pomůcky, jak ve formě knih, tak ve formě cvičebnic a skript, či jako multimediální výukové programy. Autorsky se na vzniku učebních pomůcek podíleli členové jednotlivých kateder.

Vědecko-výzkumná a současně pedagogická činnost probíhala v průběhu šedesátileté historie VŠE na jednotlivých katedrách individuálně, stejně tak ve spolupráci, a to jednotlivých kateder i fakult. Katedra managementu, která dotváří vědní obor podnikové hospodářství, od svého počátku pokrývala ve své vědecko-výzkumné a publikační činnosti klíčová témata managementu. Katedra řešila a v současnosti řeší několik výzkumných projektů vypsanych Grantovou agenturou České republiky, Technologickou agenturou České republiky, Ministerstvem mládeže, školství a tělovýchovy České republiky, včetně několika zahraničních. Největším projektem katedry podnikové ekonomiky byl výzkumný záměr Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky Nová teorie ekonomiky a managementu organizací a jejich adaptační procesy (Eva Kislingerová) s dobou řešení v období 2005–2011, na kterém se podíleli řešitelé ze všech kateder Fakulty podnikohospodářské. Výsledky výzkumné činnosti jsou pravidelně prezentovány na vědeckých konferencích u nás i v zahraničí. Katedra podnikové ekonomiky rozvíjí i rozsáhlou výzkumnou spolupráci s praxí. V posledních letech se katedra v rámci své vědecké a publikační činnosti věnuje aktuálním podnikovým problémům, spojených s krizovým vývojem národního hospodářství (Kislingerová, 2010). Participuje na vypracování různých odborných stanovisek a posudků pro vládní a další instituce a organizace, realizuje výzkumné projekty pro ministerstva či pro firemní subjekty. Svými publikacemi přispěly k rozvoji oboru i katedry marketingu, mikroekonomie, personalistiky, logistiky, psychologie a sociologie řízení.

8. Perspektivy vědního oboru podniková ekonomika

Přes svoje relativní mládí vstupuje podniková ekonomika do 21. století jako obecně uznávaný vědní obor s vyjasněným předmětem zkoumání, vztahem k ostatním ekonomickým oborům i uceleným metodickým aparátem. Zcela logicky se pak nastoluje otázka, jaká bude její budoucnost. Rozhodující pro budoucnost podnikové ekonomiky je perspektiva jejího předmětu – podniku. Podnik zřejmě bude na jedné straně omezován neúprosnými podmínkami trhu a administrativní reglementací vlastních i evropských byrokratických struktur, na druhé straně získá prostor pro inovativní myšlení a vyhledávání příležitostí nejen v domácím, ale i v evropském a světovém prostoru.

Na prvním místě v perspektivách oboru podniková ekonomika tedy bude stát hledání, nalézání a zobecňování cest ke zvýšení konkurenceschopnosti. Konkurenceschopnost je faktor, úzce související s globalizací, která představuje pro ty dobré a nejlepší podniky šanci, pro ostatní noční můru. Můžeme pod ni subsumovat mnoho faktorů, s nimiž se musí naše podniky vypořádat, jako jsou kvalita, pozáruční servis, dodržování termínů, korektní jednání se zákazníkem, rozpočtová kázeň atd. Není vlastností, která by se dala nadekretovat „shora“ – konec konců strategie EU údajně vedoucí k jejímu zvýšení nebyly příliš úspěšné. To je především záležitost podniků a jejich manažerů. Ti nesou odpovědnost za rozhodující faktory, které jsou vzhledem ke konkurenceschopnosti rozhodující – vyhledávání nových trhů a inovace. Jde i o „obchodní diplomacii“ a o účelné propojování úsilí vysokých škol, vědeckých ústavů a podnikové sféry.

Z hlediska utváření podnikových (podnikatelských) struktur se pravděpodobně projeví dvě protichůdné tendence: vytváření multinacionálních (globálních) podnikatelských subjektů na jedné straně a rozvoj menších („rodinných“) firem na druhé. Multinacionální firmy jsou už dnes realitou a hospodářská krize jejich vytváření podporuje – odkupy firem nebo jejich celých řetězců můžeme sledovat nejen v automobilovém průmyslu a letectví, ale i v potravinářském průmyslu. Existence středních a drobných podnikatelů má pro chod ekonomiky a zejména pro zaměstnanost mimořádný význam. Je to nejen zdravá protiváha proti velkým hráčům trhu, ale i významný faktor politické rovnováhy, protože v nich se rodí střední třída, kterou se během totality podařilo zlikvidovat.

Dá se očekávat, že v průběhu doby se bude pod různými (byť dobře míněnými) hesly utužovat národní a zejména nadnárodní reglementace podnikatelské činnosti. Některá opatření (zprávy, doporučení) EU, jako například ochrana „evropské“ zrzavé veverka před „americkou“ šedou nebo formulace „evropské vize horských masivů“, nemají na chování podniků vliv. V případě stanovení kvót (cukr, vinná réva) je to právě opačně. Tento proces reglementace bude zřejmě dále pokračovat až ke sjednocení těch stránek podnikové činnosti, kterou jsou dnes doménou suverénních států případně podniků samotných (daňová politika, zaměstnanost, personální záležitosti).

Převratné změny lze očekávat v souvislosti s rozvojem informačních technologií. Ty ovlivní nejen rozhodovací procesy (instrumentalizace řízení) ale i celý proces komunikace, a to nejen mezi podnikem a jeho okolím, ale i mezi vnitřními strukturami podniku. Spolu s rozvojem informačních technologií a tlakem na efektivnost lze očekávat i zjednodušení podnikových organizačních struktur.

Podniky se budou muset vypořádat s rostoucími tlaky v oblasti životního prostředí (bezodpadové technologie, recyklace atd.), ale i v oblasti sociální. Zachování sociálního míru bude jedním ze základních úkolů podniků na všech úrovních.

To vše bude probíhat v podmínkách nejistoty, neustálých změn a zřejmě i hospodářsko-politických bojů mezi novými, dravými ekonomikami a „starým světem“. Ekonomika bude čelit neočekávaným situacím a řízení se už dnes stává řízením změn. Zvládání těchto případně ještě dalších procesů se musí stát předmětem vědního

oboru podniková ekonomika. Ty, kteří se jí zabývají, jistě potěší poznatek, že vše, co bylo uvedeno, již náplň oboru vytváří. Jde spíše o to, že řada dnes již známých nebo předvídatelných okolností a faktorů vystoupí dramaticky do popředí. Při výčtu výše uvedených okolností a faktorů se nabízí myšlenka vytvořit jakýsi „katalog perspektivních oblastí“ podnikového hospodářství. To by však nebyla racionální cesta; jen těžko bychom se vyhnuli hromadění desítek námětů, jejichž utřídění by bylo s největší pravděpodobností sporné. Navíc bychom podstoupili riziko, že tím rozbíjíme celostní pohled na podnikové hospodářství, ke kterému směřoval jeho dosavadní vývoj. Pokusme se proto místo „námětů“ definovat spíše rozvojové oblasti podnikového hospodářství jako vědy.

1. Především jde o neustálé prohlubování a rozpracovávání teorie oboru. Znalost teorie umožňuje orientovat se ve složitých situacích, řešit je a dokonce je do jisté míry předvídat. Ze změní dějů, faktorů a procesů umožňuje vybrat to, co je podstatné a tudíž trvalé. Připomeňme známou tezi T. G. Masaryka: „Nejlepší praxe je dobrá teorie“.
2. Každý podnikatelský subjekt si bude muset vytvářet svou variantní strategii. Důležitý je přívlastek „variantní“. Jedině tak je možno čelit neočekávaným změnám a novým rizikům. Námítka, že „nakonec je stejně všechno jinak“, neobstojí. Už sám proces tvorby strategie je pro vedení podniku neocenitelným intelektuálním cvičením, které se zúročí i v dalších oblastech podnikové činnosti. Tvorba strategie se obohatí intenzivnějším využíváním ekonomicko-statistických modelů.
3. Myšlení ve variantách je také základním předpokladem pro zajištění flexibility a adaptability podnikání, které jsou rozhodující pro přežití podniku v měnícím se prostředí. Bude pokračovat proces obohacování podnikového hospodářství „mezními“ disciplínami, jako jsou kybernetika, sociologie, psychologie, matematické modelování, teorie rozhodování, atd. To je proces, který se významně projevuje i na mikroúrovni.
4. Obecný růst napětí mezi potřebami a zdroji vyústí v tlaku na ekonomickou kalkulaci, rostoucí význam rozpočtů a kontrolu jejich plnění. Konec konců jde (alespoň v případě naší země) o miliardy, které se odklánějí za jiným, než původně zamýšleným účelem. To ovšem není možné bez návratu k etickým principům podnikání. „Myslím, že bychom se měli soustředit na zlepšování morálky a mravů spíše než zákonů“ (JUDr. R. Fremr v rozhovoru pro Lidové noviny).
5. Jedním z rozhodujících faktorů pro udržování tvůrčího pracovního klimatu a dobrých mezilidských vztahů uvnitř firmy bude stále více firemní kultura (podle Fayola „esprit de corps“). To platí zvláště pro období, která jsou pro podnik kritická.

Věda o podnikovém hospodářství bude tak nucena přehodnotit některá paradigmatata spjatá s obdobími relativní stability, ta modifikovat a případně nalézat nová. Úsilí podnikového hospodářství by se tak mělo zaměřit na to, aby neplatil chmurný bonmot Josefa Schumpetera: „Dnešní praxe je teorie dědů“.

9. Závěr

Podniková ekonomika (podnikové hospodářství) je relativně mladou vědní disciplínou, která vznikala postupně a ve specifických podmínkách. Až do konce minulého století byla nauka o podniku zcela opomíjena. Na právnických fakultách, kde se v té době vyučovaly ekonomické nauky, se vyučovalo pouze národohospodářství. Na začátku minulého století vznikala jako podceňovaná a okrajová početní nauka začleněná do vědního oboru o národním hospodářství. Postupně si podniková ekonomika začala budovat své v dnešní době již nezastupitelné místo ve vědeckých disciplínách, a to zejména spoluprací univerzit a privátní sféry. Tato spolupráce byla přechodem na centrálně řízené hospodářství vzhledem k neexistenci privátních podniků zcela zlikvidována. Po přechodu k tržní ekonomice došlo k postupnému opětovnému navazování kontaktů veřejné a privátní sféry, z teoretického pohledu pak k míšení názorových evropských kontinentálních proudů zdůrazňující výrobní faktory, zisk a efektivitu se zejména americkými názorovými přístupy, zdůrazňujícími sociologické a psychologické aspekty. V současné době vzhledem k stále se zvyšující dynamice globalizovaného prostředí se vědní obor podniková ekonomika dostává do popředí ekonomických věd. Výsledky vědecko-výzkumné činnosti, která je bezpodmínečně spojena s realitou, mohou a zcela jistě přispějí ke zvýšení ekonomického růstu u nás i ve světě a v konečném důsledku svým dílem přispějí k vytváření podmínek pro růst životní úrovně.

Literatura

- BŘEZINOVÁ, H.; MUNZAR, V. 2003. *Účetnictví I.*. Praha: Institut svazu účetních 2003. 470 s. ISBN 80-86716-00-7
- CAHLÍK, T. 2001. Analýza ekonomického výzkumu. *Politická ekonomie* 2001, Vol. 49, No. 2. Dostupné též na <http://www.orionsoft.cz/cahlik/pdf00/an-ek-vy-politekcn.pdf> [2. 2. 2010]
- DEVÁTÁ, M. 2010. *Vědní koncepce KSČ a její institucionalizace po roce 1948*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2010. 279 s. ISBN 978-80-7285-123-2
- ENGLIŠ, K. 1940. *Národní hospodářství*. Praha: Orbis 1940. 304 stran.
- FILÁČEK, A. a kol. 2010. Hodnocení vědních oborů z hlediska perspektiv rozvoje výzkumu v regionu hlavního města Prahy. Dostupné na http://www.rishmp.cz/public/3b/c4/a4/1306147_206264_Hodnoceni_vednich_oboru_shrnuti.pdf [10.12.2012]
- GUTENBERG, E. 1958. *Einführung in die Betriebswirtschaftslehre*. Wiesbaden: Gabler, 1958. ISBN 3-85122-216-4.
- HOFFMANN, V. a kol. 1981. *Ekonomika a řízení socialistického průmyslového podniku*. 2. vyd. Praha: SNTL, 1981. 378 s.
- HOFFMANN, V.; DANČOVÁ, E.; ZALAI, K. 1980. *Rozbor hospodárskej činnosti priemyselných podnikov*. Bratislava: Alfa, 1980. 333 s.
- HOFFMANN, V. 1968. *The Theory of Economic Analysis of a Socialist Industrial Enterprise*. Praha: SNTL, 1968.
- KISLINGEROVÁ, E. a kol. 2004. *Manažerské finance*. Praha: C. H. Beck, 2004. 811 s. ISBN 80-7179-802-9.
- KISLINGEROVÁ, E. a kol. 2008. *Inovace nástrojů ekonomiky a managementu organizací*. Praha: C. H. Beck, 2008. 289 s. ISBN 978-80-7179-882-8.

- KISLINGEROVÁ, E. 2010. *Podnik v časech krize*. Praha: Grada Publishing, 2010. 206 s. ISBN978-80-247-3136-0.
- KOTLER, P. 2001. *Marketing management*. Praha: Grada Publishing, 2001. 719 s. ISBN80-247-0016-6.
- KUBR, M. 2005. *Průvodce politickým divadlem: pro herce i diváky*. Vyd. 1. Praha: Baronet, 2005. 264 s. ISBN 80-7214-799-4.
- PAVLÍK, J. 2001. Filosofie a metodologie ekonomických věd. *Acta Oeconomica Pragensia*. 2001, Vol. 9, No. 7. ISSN 0572-3043
- SCHÄR, J. F. 1925. Die hochschulmäßige Pflege der handelswissenschaftlichen Disziplinen. In HIRAI, Y.; ISAAC, A. (Eds.). *Quellenbuch d. Betriebswirtschaftslehre. Ausgewählte deutsche Abhandlungen*. Berlin: Spaeth & Linde, 1925.
- SCHMALENBACH, E. 1931. *Dynamische Bilanz*. Leipzig, 1931; Köln und Opladen, 1956.
- SOUČEK, Z. 1991. *Strategické myšlení*. Praha: Ekonomia, 1991. 81 s.
- SYNEK, M. 2003. Podniková ekonomika a management: hledání nového modelu vzdělávání. In *Vysoká škola ekonomická v Praze 1953–2003*. Praha: Oeconomica, 2003. 374 s. ISBN 80245-0663-7
- SYNEK, M. a kol. 2003. *Manažerská ekonomika*. 5.vyd. Praha: Grada Publishing, 2003. 452 s. ISBN 978-80-247-1992-4.
- SYNEK, M. a kol. 2010. *Podniková ekonomika*. 5. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010. 498 s. ISBN 978-80-7400-336-3.
- SYNEK, M. 1984. *Výpočty v ekonomice a řízení průmyslového podniku*. Praha: SNTL/ALFA, 1984. 253 s.
- ŠAFÁŘ, J. a kol. 1976. *Ekonomika socialistického průmyslu*. Praha: SNTL/ALFA, 1976. 979 s.
- VALENTA, F. 1969. *Tvůrčí aktivita, inovace, efekty*. Praha: Svoboda, 1969. 258 s.
- VLČEK, R. 1982. *Hodnotová analýza v řízení*. Praha: Institut řízení, 1982. 205 s.
- VODÁČEK, L.; VODÁČKOVÁ, O. 2009. *Synergie v moderním managementu*. Praha: Management Press, s.r.o., 2009. 170 s. ISBN 978-80-7261-190-4
- WÖHE, G. 1959. *Methodologische Grundprobleme der Betriebswirtschaftslehre*. Meisenheim am Glan, 1959. 540 s.
- WÖHE, G.; KISLINGEROVÁ, E. 2007. *Úvod do podnikového hospodářství*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007. 928 s. ISBN 978-80-7179-897-2
- ZÁVODSKÝ, P. 1999. *80 let vysokého ekonomického školství na území České republiky*. Praha: Vysoká škola ekonomická, 1999. 164 s.
- ZWACH, L. 1945. *Theorie podnikové ekonomiky průmyslové*. Brno: Pokorný a spol., 1945. 405 s.
- ŽLÁBEK, K. 1932. *Základ a systematika podnikové ekonomiky průmyslové*. Praha: Podnikohospodářský archiv, 1932. 80 s.

THE HISTORY AND DEVELOPMENT OF BUSINESS ECONOMICS SCIENCE

Miloslav Synek, Václav Hoffmann, Iveta Mackenzie, Faculty of Business Administration, University of Economics, Prague, W. Churchill Sq. 4, Prague 3, 130 67 (miloslav.synek@vse.cz, iveta.mackenzie@vse.cz)

Abstract

The paper aims to show a comprehensive insight into the history of business economics science in the Czech Republic, marginally also on the European continent and worldwide. It depicts business economics in its beginning as a doctrine that was largely underestimated. This science was, for a very long time, a part of economics (national/public); only slowly has it gradually become an autonomous branch of science. This article shows historical attitudes to the theory of business in Bohemia as well as abroad since the end of the nineteenth century up to this day. It describes the period of statism in Bohemia within the context of business economics, it focuses on fundamentals of this science and depicts consecutively aspects from which the theory of business economics as a science arises in the transition period to free market economy. The paper discusses the future of business economics as a science that, considering current economic conditions worldwide, has a huge potential to grow. The article contributes to the worldwide discussion about its further development.

Keywords

history of business economics, innovation, command economy, market economy, economic thought

JEL Classification

A12, B15, B25, M21, N01